

ОБРЕДНА ПРАКСА – РЕЧИМА О ХРАНИ

На материјалу из српских говора Војводине

Приредила
Софија Милорадовић

МАТИЦА СРПСКА
2014

САДРЖАЈ

<i>О овој књизи</i>	7
Љ и љ а н а Не де љ ко в, Испитивање ритуалне кулинарске лексике Војводине – допринос упознавању духовне културе	11
С о ф и ја М и л о р а д о в и ћ, Етнодијалектолошки приступ култури исхране кроз обредну праксу. На материјалу из Ердевика и Парага	25
М и л и н а И в а н о в и ћ - Б а р и ш и ћ, Хлеб у традиционалној култури Срба у Војводини . . .	49
Д р а г а н а Р а д о в а н о в и ћ, Хлеб и обредна пракса у Војводини. Етнолингвистички оглед .	65
Д р а г а н а Р а д о ј и ч и ћ, Аутентични говор хране	83
Б и љ а н а С и к и м и ћ, Истраживач је присутан: храна као тема и повод за разговор и размишљање	97
М а ј а С т о к и н, Прилог проучавању семантичког поља „ритуална храна у божићним обичајима“ староседелаца Новог Сада	115
С а њ а В у ј и н о в и ћ, Етнолингвистичка анализа семантичког поља „ритуална пића у божићним обичајима“	129
Љ у д м и л а Ш а ј т и н а ц, Свињокољ – месни ватромет, зором рано	149
Прилог 1: Рецептурса свињокољских јела (Људмила Шајтинац)	159
Прилог 2: Песма <i>Забичачка</i> (Ана Берта, Инђија)	161

Софија Милорадовић
Институт за српски језик САНУ, Београд
Универзитет у Нишу, Филозофски факултет
sofija.miloradovic@sanu.ac.rs

ЕТНОДИЈАЛЕКТОЛОШКИ ПРИСТУП КУЛТУРИ ИСХРАНЕ КРОЗ ОБРЕДНУ ПРАКСУ На материјалу из Ердевика и Парага

Овде се представља један могући модел етнодијалекатског рекцијског речника глаголских лексема релевантних за културу обредне исхране (нпр. *делити* 1. ~ јаја у цркви на Ускрс, 2. ~ јабуке на гробљу за Петровдан, 3. ~ непоједену храну након свадбеног обеда редушама), а на основу теренског материјала сакупљеног у Ердевику (Срем) и Парагама (Бачка).

Кључне речи: Срем и Бачка, српско стариначко становништво, култура исхране, обредна пракса, етнодијалекатски рекцијски речник.

Овај текст је настао на основу теренских података прикупљених у двама насељима у Срему и Бачкој – у Ердевику и Парагама,¹ који су сачувани у виду дигиталних аудио-записа и у ауторовој личној бележници. Подаци су сакупљани према унапред сачињеном упитнику, односно – начињен је избор из репертоара датости које се односе на културу исхране у Војводини посматрану кроз обредну праксу, а према основним квестинарским целинама кроз које се трагало за појединачним појмовима: (1) календарски циклус празника и обичаја, (2) слава, (3) обичаји животног циклуса, (4) привредни обичаји, (5) друштвени обичаји.

Из теренског материјала сакупљеног у Ердевику (означеном са Е) и Парагама (означеним са П) издвојене су све глаголске лексеме релевантне за културу обредне исхране аутохтоног српског становништва и начињен је својеврстан мини лексикон глаголских етнодијалектизама. Заправо, представљен је један могући модел својеврсног етнодијалекатског рекцијског

¹ У Ердевику, гостопримство ми је 2010. године указано у породичној кући Петровићевих, од стране Славице Јовановић, рођ. Петровић, и њене ћерке Тијане Шторк, при чему сам од њих чула и многе корисне податке у вези са обредном исхраном. Саговорнице за рад са упитником биле су ми Љубица Петровић и Василија Станојевић. У Парагама, гостопримство ми је у два наврата, 2003. и 2011. године, указивано у породичној кући Цвејићевих, а саговорнице за рад са упитником биле су ми Смиља Цвејић, рођ. Мартић, и Марија Петровић, рођ. Пашин. Понеког детаља у вези са темом разговора присетила се у дому Цвејићевих и моја мајка Љубица Беба Ракић, рођ. Каћански, која је као дете често проводила летњи распуст у Парагама. Свима поименце исказујем овом приликом велику и дужну захвалност.

речника: на пример, *делиџи* 1. ~ јаја у цркви на Ускрс, 2. ~ јабуке на гробљу за Петровдан, 3. ~ непоједену храну након свадбеног обеда редушама. У оквиру одредничког чланка готово редовно се наводи и из транскрипата издвојен онај сегмент изворног етнодијалекатског текста који најчешће представља етнокултурни контекст у коме дата глаголска лексема функционише, служећи истовремено и као илустрација неопходна за потпуније семантичко одређење лексема-термина из области традицијске културе. Овакав речник, у коме би глаголе било сврсисходније груписати „по рекцијским типовима“ (уместо по азбучном реду, као што је овде учињено), посве је различит од речника културолошке календарске лексике (Недељков 2013), односно – од етнодијалекатског тематског речника календарских обичаја (Милорадовић 2005²), и могао би таквим типовима речника представљати значајну допуну.

Термином *валенџносџ* се у лингвистици назива способност глагола да остварују одређене допуне, односно – да у реченици „отварају“ места која се потом попуњавају компонентама са одређеним морфолошким и семантичким предзнаком. Тако, рекцијски речник у лингвистици представља управо речник глагола са њиховим граматичким (и лексичким) допунама; нпр. *даваџи* – А (нешто) + Д (некоме), или *бележџи* – А (некога, нешто) + И (нечим), или *одељиваџи* – А (нешто) + Г од (од нечега) + И (нечим) (Петровић и Дудић 1989). У нашем случају, међутим, с потпуним ослоном на речено, основа предочене структуре се не мења, но појединачни елементи су друкчијег садржаја и начина груписања.³ Читава етнодијалекатска глаголска фраза, да је за ову прилику тако назовем, представља истовремено и особену замену класичне значењске дефиниције (при чему су сва наведена „значења“ примарна, будући да један ниво недостаје) и регистар допунских елемената (ШТА, КАДА, ГДЕ, ЧИМЕ, КОМЕ итд.), који се, присутни кроз своје етнодијалекатске лексикализације у различитим комбинацијама, нужно реализују уз одређени глагол, једнако као што је стандардни рекцијски речник превасходно „регистар падежа реализованих уз поједине глаголе“ (Петровић – Дудић 1989: 5).

И као што без одређених допуна у стандардном српском језику „глагол не може да конституише минималну реченичну структуру“ (Петровић – Дудић 1989: 5), тј. као што значење управних речи (па тако и глагола) без одређених допуна бива непотпуно,⁴ тако и код глаголских етнодијалектизама тек са допуном долазимо до потпуне дефиниције значења, уз напомену да је то посебно важно јер је реч о терминолошком лексикону обредне исхране, дакле – о лексички која је, преставши да буде атрибуирана као општа, про-

² Рађено према смерницама датим у А. А. Плотникова, Семантический подход к описанию терминологии южнославянской обрядности, *Вопросы языкознания* 2, Москва, 1997, 77–89.

³ Уп. у вези са овим и следеће: „Упоредивање културе и језика уопште, а посебно конкретне националне културе и конкретног језика, открива некакав изоморфизам њихових структура на функционалном и унутархијерархијском (системно-стратиграфском) плану“ (Толстој 1995: 48).

⁴ У *Речнику глагола* помињу се уз непрелазне глаголе одређени морфосинтаксички сигнали, детерминатори, „којима се најчешће реферише о месту, начину, времену вршења радње, што значи да се они појављују у функцији месних, начинских, временских адвербијала. (...) У семантичком погледу то су такође допуне лексичког садржаја оних глагола који без њих не могу градити реченицу“ (Петровић – Дудић 1989: 8).

менила своју улогу. Овде давана временска (на трећи дан Божића, на Чисти понедељак, пред почетак Ускршњег поста) и месна (унети у собу, однети на гробље, палити у воћњаку) одређења глаголске радње представљају допуне неопходне да семантика управне речи буде потпуна, заокружена.

* * *

Б

барийџи – шунку и јаја за Беле покладе / за Ускрс (Е, П) ► *џоџиџо џочиње, суџирадан џочиње џосџи...* бели лук се носио у џејовима (против вештица) (Е); свињски врат, као једно од три печења за божићни ручак (П) ► *ми смо барили врајџ свински обавезно, из саламуре*

баџиџи / **баџаџи** – од варице кокошкама (П) ► *она ома чим џроври, она ома одвади, буде џун лонаџ, она узме, џа иде баџи кокоџкама... да боље носе, каже она;* орахе у ћошкове собе (на Бадње вече) (Е), в. *џрекрџиџиџи;* џуске (исушене и иситњене) од ускршњих јаја живини (Е, П) ► *исуџи се, џа се исџирини и баџи се живини* (Е); делић откинутог парчета погаче при послуживању након сахране (нап. аутора: као и проливање ракије пре отпијања) (Е) ► *и џо онда ко излази из џробља, узме за дуџу... мало оџикине и баџи... и онда, овај, џоједе*

боџиџи – јаја за Ускрс (варзилом стар., бојом нов.) (Е), в. *фарбаџи* ► *обично Велики чеџврџак се, овај, боје се јаја... луковина, џа у млечики, жуџо буде, џо се џре, овај, фарбало... и воском, џо џара се... џравама, џа се веже у чараџу, џа онда осџане, онај, џарено јаје, буде леџо*

В

ваџаџи – крв на Чисти понедељак (тј. пити на тај дан црвено вино у гостима) (Е) ► и говорило се *сам џаз да џи не џусџе крв*, ако се поднапију

везаџи – црвену машну око жита у тањиру (Е) ► *за кандило, за Божић, да се џали кандило... џањир веџи се сџави и чаџа, и около се меџе жиџо, и онда оно кад џако мал џорасџе, онда се оџиџа и црвену машну му се веже;* пешкир од српског платна, тј. *дереклију*, кроз положајников колач (плетеница од теста, савијена у круг, са отвором у средини) (Е) ► *џо суџирадан кад џоложник иде куџи, онда му се веже... дереклија (...)* џа се кроз колач џромоли; црвеним флором босиљак који се ставља у ружу на божићном колачу (Е); црвеним концем три танке трске у *аскурђел* којим се прекрштавају василице на Мали Божић (Е); ускршње јаје (умотано травама) у чарапу (Е); једну велику грану за рогове на крову куће, да би се на њу закачили пешкири и пиће на дан подизања крова (Е) ► *џо с као дарови*

врџеџи – славски колач пре сечења (у цркви / код куће) (Е)

Г

џасиџи / **уџасиџи** – славску свећу вином (Е); божићну свећу житом (Е, П)

Д

даџи / **даваџи** – од варице живини (Е, П) (нап. аутора: забележено је различито време давања варице, уп. *баџиџи, осџавиџи*); клип кукуруза *џоложнику* (П) ► *добџе клиџ кукуруза и седне на џраџ (...)* ваби, ваби као живину;

колач положајнику (*полож(е)ников колач*) (Е, П); новац или од онога што се нађе у кући (нпр. кобасице) положајнику (П); колаче *џрасиће*, *џилиће* деци, Циганчићима, који дођу да честитају Божић (П); орахе, јабуке, новац деци која носе *вершеј* (Е, П); остатке божићног колача (плетеницу и „ружу“, најпре потпољене да омекшају) живини (П); прошлогодишњу богојављењску водицу стоци или живини да попије (Е) ► *сџоки се баца, овај, да се сџоки или живини... никад се не баца*; прошлогодишњу *чуваркућу* (прво офарбано ускршње јаје) живини, стоци (Е, П) ► *измрви се и да се живини, сџоки, ако нема живине... не баца се* (Е); ускршња јаја на *џоливаћи џонедељак* (момци и девојке једни другима) (Е); новорођенчету бело јаје на дар (Е) ► *да му се боље кошује џере, да се беле*; новорођенчету нешто живо на дар (П) ► *да ли свинче, да ли шџа било, да... џрасе, џрасе се донесе*; ручак *џусџосваџима*, тј. непозваним гостима који долазе у свадбу (Е)

делиџи / џоделиџи – јаја у цркви на Ускрс (свештеник) (П) ► *буде џуна корџа јаја у цркви... џоџа освейи и онда дели џоџа (...)* дођод се не џодели (нап. аутора: дели се и деци и одраслима); јабуке на гробљу за Петровдан (Е) ► *дели се на џробљу, носи се на џробље и сџавља се на џробове*; освешено гро-жђе на Преображење (Е, П) ► *и онда се дели народу џо освешено џрожђе... и за народ који једе, да је за здравље* (Е); погачу која се носи у цркву за крштење новорођенчета (П) ► *кад буде џоџово кршџење (...)* иде се и у *ћелију црквену, и онда се џо сви из цркве, ко оће, џозове се све, и џо се џоџача исече и џодели се, и вино се исџо џосле, џиће, сад и сокове носе*; непоједену храну након свадбеног обеда женама које су помагале, куварицама (тј. *редушам*а), и комшијама (Е, П) ► *суџрадан џокуџи свекрва редуше све редом које су биле... комшџије, и све* (Е); *џаскурице*, тј. хлеччиће, за парастосе и задушнице (Е) *џодели се на џробове рођацима, џријатџељима* (Е)

донейџи / донаџаџи – воду на Бадњи дан (домаћин) (Е), в. *заџрабиџи* ► *иде домаћин, џа донесе воде и џа се вода осџави за чесницу*; бадњац у цркву (Е, П) ► *ишџи су џо бадњац, ишџи су, џа су џалили у џорџи* (П); сламу у собу на Бадње вече (домаћин и, понекад, деца) (Е, П) ► *Домаћин донесе сламу, чека џред... Домаћин улази унутра и каже: Добро вече. Ови кажу: Добро вече, шџа нам носиш? Каже: Носим вам здравље и веселе, Хрисџово рођење, Хрисџос се роди!* (Е); богојављењску водицу из цркве кући (Е, П) ► *за здравље се уџоџребљавала и она сџоџи џодин дана, она се уџишџи не, не џоквари... може и ако је човек здрав, овако* (Е); повојницу породилји (нап. аутора: погача кад се иде први пут, а потом торта и поклон) (Е) ► *џа џо се донаџа, да... и џовојнице се доносе... мала џовојница и велика џовојница*; прасе и торту на свадбени ручак (кум) (Е); печење, колаче, торте на свадбени обед код младожење (*џовођани* (Е) / *џоџачари* (П), тј. најближа младина родбина) (Е, П) ► *џоџачари се зову моја родбина, кад дођу... од девојке родбина* (П); погачу на свадбени обед код младожење (*џоџачари*) (П) ► *кућевна џоџача; џо се изломи, а онда се и џа исече, џа се џонуди*; торту (и поклон) на свадбени обед у младожењину кућу (Е, П) ► *џо шџио је неко (џиешка рођена, сџириц) донео, џо се краваљ зове* (Е); *ови који дођу у сваџове, и они су морали да имају краваје... ко, на џриммер, дође без џорџе у сваџове, сџаве му (...)* а џему сџавили у чинију *џлеве и мейџи џрид џеџа* (П); тањир колача на парастос (рођак, пријатељ покојника) (Е)

доћи / долазити – по ускршња јаја (деца) (Е, П); на вечеру, на дан свадбе, у младожењину кућу (*йовођани / йоџачари*) (Е, П) ► *они увече долазе... код младожење, да... и морају йријуи да једу код младожење, и онда иду кући* (Е); *кад йрође ручак, они онда дођу, а ручају йамо, код родийеља... онда дођу кад йрође ручак, за вечеру* (П)

држати здравицу – уз чашу вина (Е) ► *здравица се са вином држи*

З

завейтовати се – да се пости средом и петком (Е) ► *йо се, йако рећи, завейтује... неки разлог је имо мал већи; да се једноуди на Велики петак* (Е) ► *йа йросйо се исйо йако завейово да не једе... за нещйо се, за своје здравље, ел за чеџа*

заџрабити – воду за чесницу рано ујутру на Божић (П), в. *донеи / донацаи* ► *йрво нов лонаџ йреба да имаџ, да заџрабиџ йрво воде за чесницу, йа онда се умива*

закиселићи – посну чорбу, тј. *киселицу*, која се једе у време Божићног поста (Е)

закувати – пиринчем чорбу *киселицу*, која се једе у време Божићног поста (Е)

залићи – темелј будуће куће крвљу заклане кокошке / закланог петла (Е) ► *живина се коље кад се йемелј йрави, онда се йемелј залије, да, са крвљу (...)* *кокошке, йейла*

замочити – божићну свећу у сито са житом (Е) ► *онда се види, је л, овај, кака ће бићи љодина – оће бићи родна љодина ил неће, колко ће се ухвайији жийа колко кукуруза на свећу*

зайалићи – бадњак у порти цркве (Е, П) ► *йо щйо је... щйо кажемо да иде бадњак кроз село (...) иде он кроз село и онда се, у цркви бадњак се зайали, он се йрелива вином и онда се носи бадњак кући, џранчице* (Е)

зарезати (засећи) – тесто за колач звани *џака*, који се прави за Божић, на форму прстију (Е) ► *йо је йосно... йа йо је џака, найрави се йако ко, да изгледа ко џака, йа с мало засеку йрсйи, као домайинова џака у кући да је*

И

измрвити – прошлогодишњу чуваркућу (прво офарбано ускршње јаје) да би се дала живини (Е)

изнеи / износи – из куће на трећи дан Божића оно што је било на столу и под столом (Е, П) ► *слама осйаје до йрећеџ дана Божића... онда се ујуйру рано усйави и чисйи се слама* (Е); *йа йод сйо, йо и йако, и љуске од ораса и све йо щйо се једе, и йо све (...)* *онда се носи, и слама се чисйи, и све се йресе* (П); кумово прасе на сто за свадбени обед (Е)

искувати – посуђе на Чисти понедељак, да не остане масно (Е), в. *йраи* ► *зайо се звало Чисйи йонедељак*

исйрини – љуске од ускршњих јаја, тј. измрвити их, да би се дале живини (Е) ► *исйрини се, исуџи се, йа се исйрини и баџи се живини... и йо живина йоједе*

ићи – у цркву по грану бадњака (Е) ► *код нас се у цркву доначао бадњак и у цркву се иде йо џранчицу* (нап. аутора: није сваки домайин посебно

ишао по бадњак); на доручак код кума на други дан сеоске / црквене славе (П) ► *дружи дан славе се иде њо кума (...) Мала Госпојина... мама и баба нис имали ди да сјавају (...) али њо се њре оџимало ко ће да буде кум, а саде сви беже даље; са свекром и свекрвом, недељу дана по свадби, на ручак код родитеља (млада) (Е) ► са свекром и са свекрвом само млада иде, а младожења њосле дође... они, они иду на ручак... он дође касније, да... исџо њоџ дана; на гробље прво јутро након сахране, тј. ићи на њоџреб (нап. аутора: сутрадан ујутру након сахране, пре изласка сунца, одлази неко од родбине на покојников гроб и мало џребе, а касније долазе остали) (Е, П) ► *обавезно, уџиру ома иде се на њоџреб... и носи се босиљка и ѡамјана, и ѡџа ја знам... да, да се окади (П)**

Ј

једноудийџи – ► на Велики петак (Е) ► *да се не једе до увече... док звезде не изађу, не једе; на Бадњи дан (Е); на Крстовдан (Е) ► да се заветџује да не једе (...) њо су њојединачни, особе, ко хоће*

јесџи – варицу за Св. Николу (Е) ► *Варица вари, Савица лади, Николица куса; рибу за Божићни пост (П); посно на Бадње вече (П) ► поред посне супе, соса и бареног поврћа, с маком резанаца, и комџоџа, и ораса; компот, тј. дунсџи, на Бадње вече (П) ► сад се каже комџоџи, е њо смо сџављали... и њо се и на Бадњи дан (...) да се једе, њосно; три врсте печења за божићни ручак (П) ► код нас не ѡрасе, не, обично буде живинско, ѡачије, џуџчије (...) ми смо барили враџи свински обавезно, из саламуре (...) њо је једно месо, и ѡурак (...), њо је друџо ѡечење, и ѡџо, њо је ѡреће ѡечење; сир, јаја, млеко, тј. бели мрс, током Беле недеље, последње пред почетак Ускршњег поста (П); освећено гроџје на Преображење (Е, П) ► за здравље (Е); хлеб и компот за ѡџајну вечеру, тј. вече уочи сахране (П) ► њо се раџири доле бели чарџаф на земљу, комџоџи и, овај, хлеб се исече, или ѡџача (...) хлеб се на сиџно... а сад сваџџа (...) и доле на земљи... и ѡако се узимало; погачу на гробљу првог јутра по сахрани (Е, П) ► обично ѡсна ѡџача, ѡа њо се ѡамо изломи и ѡамо да се једе (П); петла за ручак на први дан сетве (П) ► *закољеш, овај, ѡџла (...) и онда ѡо даџ ѡамо да једу, на њиви ди се сије**

К

клаџи / заклаџи – прасе за Божић (Е); јагње за Ускрс (Е); петла за Св. Илију (Е, П) ► *за Свеџоџ Илију се коље ѡџо, да живи домаћин (Е); наџа мајка је клала ѡџла (...) валда, да џазда не умре (П); кокошку за Покладе, домаћици за здравље (П) ► за Покладе, за џаздариџу; живину, прасе, јагње за крсну славу (П); петла за први дан сетве (П) ► *кад се сеје жиџо (...) за-кољеш, овај, ѡџла, ѡџа ли је, са џлавом; нешто од живине за постављање темеља куће (Е)**

кокаџи кокице – за Врбицу (Е); за Велики петак (Е); приликом окупљања на прелу (Е)

коџрљаџи – чашу на Мали Божић, када се од варице даје живини (Е) ► *домаћица обично иде и ѡнесе и чашу вина, ѡа вино ѡџије, а чаџу коџрља – да се јаје ѡако коџрља*

крсџиџи / ѡрекрсџиџи – василице аскурђелом на Мали Божић (Е) ► *џо су биле ѡри, ѡри ове... ѡанке, ове, ѡрске, које су везане са црвеним, и ѡо*

се зове аскурђел, и са њим аскурђелом се њрекрстиле ње василице; собу орасима на Бадње вече, бацајући их у сва четири ђошка (Е, П), в. бацајњи / бацајњи ► њрво исњок, зајад, север, југ... крсти собу са ораси (П); и на асњалу исњо њако њрекрсти се (...) онда се сњавља њо њри ораса у сваки ђошак (П); божићни колач сечењем унакрст (Е, П); славски колач сечењем унакрст (Е); паскурице утискивањем крста у тесто (Е)

кувајњи / скувајњи – варице на Св. Варвару, два дана пред Никољдан (Е, П) ► њако је, сњарији свей вице врстиа куво... њомеша кукуруза и жиња, ња кува... са шећером (П); посно за Бадње вече (Е, П) ► сује њосне (...), соса и кромњира барена и зелени (П); њињије на Крстовдан, које се једу на Богојављење (П); жито на Теодорову суботу (П) ► и њо чистио жињо, не млевено, неђо жињо скувано и слајко... у цркву доносила и њо се у цркви делило њако; жито, тј. кољиво, за крсну славу (Е, П) ► оде се за славу, овај, кува и кољиво и колач... и носи се у цркву да се освейњи – и кољиво и колач (Е); кољиво... да, самеле се... сњаве се ораси, ако имањи, ако немањи, може и без... ослади се (П); паприкаш за ручак након сахране (Е, П) ► из друњи села дођу, морају јесњи, је л, кад се дође (Е); њо је био обичај, само једно јело (П), на њимер, да чењворо једе из једноњ њањира, њако, није се сњало у њањуре, ни њре ни било њолко њањира (П); рибу за дађу или посни парастос (П) ► једно њосно јело мора бињи у њодин дана; жито, тј. кољиво, за парастос (Е, П) ► кува се кољиво за њарастос и њо се свейњи у цркви (П); паприкаш за забијачку (тј. свињокољ) (Е, П) ► њањрикаш се куво... онда се носи комњијама и рођацима (...) никад ња не мож скувајњи ко њај дан (Е); кувамо њањрикаш за ручак и носимо... ња њањрикаш обично се кува од њињерица... сњави меса и кромњира, а њај кромњир јоњи и најлејњи буде (П); сад се бањи избочајило, ња њај њањрикаш и не кувамо за њодне; док они њамо нењњо раде, ово-оно, док доручкују, оно њодне; добро, кувамо некад, али за вечеру (П); паприкаш за ручак на први дан сетве (Е) ► кад се жињо сеје, онда се скува ручак, њањрикаш и... ња се у кадионицу сњави жарњи и окади се, и онда се иде на њиву

куцајњи се – чашама са вином на Бадње вече (укућани) (П) ► онда бардак са вином... сњија се у оне олбе (...) вино кад је, онда с куцамо: Хрисњос се роди; јајима на Ускрс (Е, П) ► кад се из цркве дође (с јутрења), онда се куца, њре доручка, њосле кад ко дође... е, ајде да се куцамо (Е)

Л

ломњињи / изломњињи / разломњињи – чесницу (за божићни ручак) (Е, П) ► чесница се ломи њре сује, суја кад изађе на сњо, онда се ломи чесница (Е); ломи се (...) и онда се сече, њо се сам њриломи онда (П); божићни колач (П) ► мора да се њресече на крс и онда се вако разломи; погачу коју најближа младина родбина доноси на свадбени обед код младожење (младенци) (П) ► кад су њоњачари доњли, онда су донели, моја ј мама месила њоњачу, ња смо ломили њоњачу; погачу на њоњребу, када се сутрадан ујутру по сахрани изађе на гробље (П) ► обично њосна њоњача, ња њо се њамо изломи и њамо да се једе

М

месњињи / умесњињи – са првом водом захваћеном на Бадњи дан чесницу, божићни колач, колач за положајника, колач здравље (Е) ► иде домањин,

ја донесе воде и ја се вода осџави за чесницу, прва вода се осџави за чесницу; чесницу за Божић (Е, П) ► ја чесница се без квасца меси (Е); прави се са жрожћом и меће се новац (П); од киселог теста колач здравље за Божић (Е, П); од хлебног теста колачиће прасице, иилиће за Божић (П) ► да има мало шела, и мало враџа, и мало жлаве; од хлебног теста колач сеоском свињару за Божић (нап. аутора: може у више кућа да добије по колач) (П); од окрајка теста погачу радосник за Божић (друга чесница) (П); васлицу за Мали Божић (тј. за Нову годину) (П) ► истио јако лисџана ђоџача као и чесница (...) слаџка, са маџћом, или јако, са жрожћом и са орасима; паскурице на задушнице (Е); крофне за Месне (Беле) покладе (Е, П) ► ја онда она каже: џо се сад суџра не једе, џосџ је, е онда се џо да Циџанима, а Циџани једу (П); колач сеоском свињару и говедару за Велику суботу (нап. аутора: сеоски свињар / говедар је имао чак у који је стављао хлебова) (П) ► ја и за Божић прави оне џлеџене, а овде друкчије џо уџлеџе, ја меџе и јаје, џоџџо је Ускрс; погачу на Преображење (Е) ► ђоџача се месица код куће, не носи се ниџде; погачу на Крстовдан (јесењи) (Е); славски колач (домаџица) (Е) ► домаџица жа меси и носи се у цркву да се осветџи (...) ја мало се украси, ал нема... јако около се сџави као украси неки (нап. аутора: на средину колача углавном се само утискује крст); колач за сеоску / црквену славу (славски кум) (Е); кумовску ђоџачу за позивање кума да крсти новорођенче (Е, П) ► ђоџача се прави кад се кум зове да види да како ће име даџи (...) ко џорџа (...) јаја, да, да, да, и да се џремазива (Е); погачу која се носи у цркву за крштење новорођенчета (П); погаче за веридбу и просидбу (Е); погачу коју најближа младина родбина доноси на свадбени обед код младожење (П) ► али маџи ђоџачу умеси и џо се онда ломи... ма, ко и чесница (...) не доноси ни она, неџо ђоџаље ми, на пример, браџи и сесџра су ми били... оџац и маџи нис ни долазили... а сад иду... сад је све друкчије; погачу за послужење након сахране (Е, П); погачу за парастосе (Е, П) ► некад је био џарасџос на жробљу, али сад не... сад код куће буде џарасџос, а на жробље само однесе се од ђоџача, џџа ја знам, ја се јаам осџави и Циџанима да се да (П); крофне, салчиће и проју за окупљање жена на прелу (Е)

меџуџи (меџаџи) / сџавиџи (сџављаџи) – жито у таџир на Св. Варвару, да израсте до Божића (Е, П) ► жиџо се осџави да се сеје жиџо... за кандило, за Божић, да се џали кандило (Е); џу меџе чаџицу, онда џу нарасџе јако жиџо... на Варице се џосије прво жиџо и онда се кува... (П); сламу на сто (под чаршав) и на под собе за Бадње вече (Е, П) ► и онда се начуџа сламе и меџе се на сџо, и џрекрије се чаршав, и џосџаља се вечера (Е); идемо ђо сламу и донесемо сламу у собу... обично деца и домаџин... и онда меџемо на сџо, ђод чаршав, и у собу на земљу (П); црвену јабуку на сто за Бадње вече (Е); орахе, суве шљиве, жито, кукуруз у мерицу / чинију на Бадње вече (Е, П) ► суве шљиве, ораси се сџаве, жиџа се сџави, кукуруза маџка је сџавља (Е); ондак дочека жаздарица, реџимо, сџарија, и она каже: ваисџину се роди, и ондак џосиџа со џим (П); парадне коњске амове под сто на Бадње вече (П) ► серсане оне (...) џо је меџо ђод асџал (...) блаџослов, да буде... да буде марва... да буду здрави; орахе и суво грожђе у чесницу (Е, П) ► моја маџка се увек џроџивила џџо се сџавља жрожђе, каже – биџеду деца красџава (П); новчић у чесницу (нап. аутора у вези са грађом из Ердевика:

обично се стављао сребрни новчић, а сада их се стави и неколико, вероватно зато да би деца се радовала (Е, П); новчић извучен из чеснице за икону (Е, П) ► он за иконом *џреба да сџоји* (Е); четири ораха у божићни колач (уп. стављање јаја у ускршњи колач) (Е) ► *четџир ораса се меџе* (тј. забоду се), као *џрекрсџи се колач са орасима*; босиљак у „ружу“ на божићном колачу (Е, П) ► *босиљак у ружу иде, за жиџо да се сије* (Е); и на среди *исџо џако, џа се босиљак задене* (П); јабуку којом се ујутру „умивало“ у божићно печење (П) ► *и онда се џа јабука сџави у џурка, џеџла, џџа ја знам, џџа се џече цело... на Божић, цело џечење*; помешане остатке од колача здравље и упржену цигерицу у џурана или петла, тј. напунити божићно печење (П) ► *од здравља да, увек је она осџаљала, ондак се џуни џеџао, знаџ... ел меџемо јабуку, џа џџерицу, џа џџа ја знам џамо, онда уџржимо џџерицу, џа она џо уџржи и џо мало, и џај хлеб... целу јабуку, џџо смо се умивали... џа некад и џурак, некад џеџао, кад џџа буде... ја џечем џурка навек, моји волу*; прелив од мака и шећера на уџеканце, тј. божићни слаткиш (П) ► *џа онда мака се самелје и шећера (...)* и онда *и(х) џрелијемо врелом водом кад су џоџови, и онда сџавимо шећера и мака*; од запаљеног бадњака на четири места у дворишту (Е); почишћену сламу на воћке трећег дана Божића (Е) ► *онда се ујуџру рано усџави и чисџи се слама, и домаџин носи сламу, меџе на воћке, да воћке роде*; почишћену сламу у кокошја *џњизда* трећег дана Божића, да би кућа имала добре носиле (нап. аутора: у Бачком Брестовцу и Стапару, међутим, слама се ставља на воћке и на сандуке са пчелама) (П); комаде меса на дрвени ражњић ради честитања Божића стоци (П) ► *џо је на дан Божића ујуџру, да, и џо буде ома, рано баш (...)* идемо код крава, ко има краве, ко има коње, ко има свиње (...) и онда ми са џџим дрвеџом малко куџнемо (П); четири јајета у ускршњи колач (нап. аутора: четири цела јајета се испеку заједно са колачем; уп. стављање ораха у божићни колач) (Е); јаје у средину колача који се на Велику суботу даје сеоском свињару и говедару (П) ► *џа и за Божић џрави оне џлеџене, а овде друкџије џо уџлеџе, џа меџе и јаје, џосџо је Ускрс, џа меџе џу јаје*; јабуке на гробове за Петровдан (Е) ► *дели се на џробљу, носи се на џробље и сџавља се на џробове*; орахе и грожђице у славско кољиво (Е, П) ► *да, самелје се... сџаве се ораси, ако имаџ, ако немаџ, може и без... ослади се* (П); венчић од цвећа и пешкир на чутуру са којом се позива у сватове (Е, П) ► *и онда ми веџемо кад оџе да нас зову, веџемо џеџкир или коџуљу... а они имају џреко себе коџуље, џеџкире... дарива, свекрва дарива, је л (...)* *џифере, овај, веџе им коџуље, и онда иду, овај, да зову у свадбу* (Е); жито, пиринач и бомбоне у сито (свекрва) (Е, П) ► *у сџо жиџо, жиџа меџе и џиринча и... и бомбоне, и с оџим, овај, џосиџа* (Е); *џосиџала је (...)* *џиринча и шећера (...)* у коџице је било неке (П); јабуку на таџир ради даривања (нап. аутора: таџир са јабуком и кошуљама шаље се у младожењину кућу) (П) ► *ја знам да је моја мама куџила џаџир и џу меџла јабуку и коџуљу... и онда деверске коџуље*; новац на тацну са које младенци послужују сватове куваном ракијом (Е) ► *и млада и џувеџија заједно иду, да, и носе на џаџни (...)* *наздраљају, да, и џу се онда на џаџну меџе... џаре*; вино и комад погаче у прозор покојникове куће (Е) ► *онда се увече... кад се враџи са сахране, сџави се на џрозор вина и џарче џогаче, и џо сџоји на џрозору, и џосџоји веровање да, овај, долази да џије џокојник... а џо џоџије сунце... да, од сџајања*

да *исџари*; кољиво на погачу умешену за парастос (Е) ► *кољиво... слади се... а овде се самеље... каџицом, ѓа на ѓоџачу се меџло*

Н

наздрављаџи – сватовима куваном ракијом (млада и младожења) (Е) ► *и млада и ђувеџија заједно иду, да, и носе на ѓаџни... наздрављају, да, и ѓу се онда на ѓаџну међе... ѓаре*

намазаџи – медом чесницу (Е) ► *она је с медом намазана, и само се изломи*

намениџи / намењиваџи – посебне мање хлебове домаћим животињама за Божић (Е, П); паскурице мртвима за задушнице (Е); ускршњи колач са јајима за берићет виноградама, стоци, житу (Е)

носџи – бадњак из цркве кући (Е) ► *иде он кроз село и онда се, у цркви бадња се зајали, он се ѓрелива вином и онда се носи бадњак кући, џранчице; кумовски колач на други дан Божића (П) ► колач баџ са квасџом (...) и као... у лонџу воде носи да куму, мом баби, да оџере ноџе; сламу у воћњак изјутра на трећи дан Божића (домаћин) (Е) ► и домаћин носи сламу, међе на воћке, да воћке роде; освећену крстовданску и богојављењску воду из цркве кући (Е, П) ► има и крсџовданска вода, свеџи се, на Крсџовдан буде служба... у чиниџи, и од ѓоџ носимо кући (П), а на Богојављење, онда се баџ у бурадима (...) онда се носи из цркве, у цркви се освеџи, да, ѓа се изнесе најоље у ѓорџу, и онда сџа... колко џод ко оће (П); паскурице на парастосе и задушнице (Е); паскурице младим брачним паровима на задушнице (Е) ► заџо џџо брачни ѓарови нису ѓравили (...) ѓаскурице, заџо се ѓе, ѓрве џодине се носи брачним ѓаровима; погачу / колач, кољиво и вино на гробље за парастосе и задушнице (Е, П) ► да носи се и на џробље кољива, и ѓоџача, и свеџа... свако узме од кољива, свако узме од колача (П); бели лук у џеповима, у време Белих поклада, као заштиту од вештица (Е); јаја у цркву на Ускрс (П) ► код нас се носе јаја у цркву, џарена (...) буде ѓуна корџа јаја у цркви; колач и јаја куму на други дан Ускрса (П) ► носи се ко за Божић, ѓако се и за Ускрс некад носило; ускршња јаја, нешто од хране и вино на гробље, на други дан Ускрса (тзв. ружичало) (Е, П) ► деца највећма узму (...) или црквењаку д однесеџ, да даџ њему (Е); колача, јаја, меса носимо мало, и носимо сваџџа ѓако ѓомало... не (не једе се тамо – нап. аутора), ѓо се осџави... Цџгани ѓокуџе (П); прво воће на гробље, на три верска празника – Петровдан, Спасовдан и Преображење (Е) ► носе се на џробље... на ѓримеџ, које је везано за јабуке, за ѓреџње и за џроџје – ѓџри ѓразника; јабуке на гробље за Петровдан (Е) ► ѓо се иде на џробље и носи се јабуке... дели се на џробљу, носи се на џробље и сџавља се на џробове, да, на Пеџровдан; гроџје на Преображење у цркву ради освећења (Е, П) ► да, носи се да се свеџи (гроџје)... док ѓоџа не освеџи у цркви (...) да, и онда ѓодела у цркви, и онда можеџ да једеџ и код куће (П); ракију и јабуку при позивању на крсну славу (нап. аутора: сваке године се позива на славу) (Е, П) ► мој ѓаџа носџо (...) њеџовом ујаку сџако ракије (...) да џа зове на славу... и носи се црвена јабука кад се ѓозива на славу (Е); за ову славу се зове са јабуком (у новије време позивар носи и ракију) (П); торту у госте код свечара, тј. домаћину који слави (П) ► сад се носи ѓџе, кафа, и ѓако неџџо; славски колач и жито у цркву ради освећења (Е); погачу и вино*

куму при позивању да крсти новорођенче (Е, П) ► *ѿоџача се ѿрави кад се кум зове да види да како ће име даѿи, је ли, онда се ѿоџача носи куму... за кршѿење* (Е); *лисѿана ѿоџача, ѿако са ѓрожђом, знаш, ко чесница* (П); повојницу новорођенчету (родбина, кум) (Е) ► *раније се носило и колача, корѿа се носила*; чутуру са вином при позивању на свадбу (Е, П); погаче и пиће (ракија, вино, сок) за послуживање присутних на сахрани (Е) ► *кад се сахрани, овај, онда се носе ѿоџаче и ракија, и сок, и вино*; погачу сутрадан ујутру по сахрани на гробље (Е, П) ► *осѿави се ѿоџача једна од даће и ѿа се ѿоџача носи суѿрадан... на ѓробље* (Е); *обично ѿосна ѿоџача, ѿа ѿо се ѿамо изломи и ѿамо да се једе* (П); доручак покојнику сутрадан ујутру по сахрани, тј. када се иде на ѿоѓреб (Е, П) ► *доручак се ѿонесе мрѿвацу, ѿонесеѿ ѿарче ѿечења и нешѿио ѿако смоѿаш... ѿа ѿоџача се ѿокида, ѿа се мало узме, и ракије се узме, свако узме ѿомало ракије* (Е); помало од погача, кољива, јела и колача на парастосе (Е, П) ► *сад код куће буде ѿарасѿиос, а на ѓробље само однесе се од ѿоџача (...) шѿиа ко донесе, од свакоѓ ѿо мало, и колача (...) онда иде, свако своје обилази (...) да носи се и на ѓробље кољива, и ѿоџача, и свеѓа* (П); погачу у цркву на дан парастоса (Е, П) ► *у живе дане се иде (један дан пре умрлог дана, нап. аутора); недељу дана се даје, ѿа шес недеља, ѿа ѿола ѓодине, ѿа ѓодина* (Е), а обично у ћелију се однесе, ѿамо се ѿоџаче секу и ѿрави се ѿарасѿиос у цркви (П); колаче и друге слаткише на гробље за значајније верске празнике (Е) ► *ѿонесе се, да, нешѿио да се ѿрелије и уѿали се свећа... ако има колача, носи се, бомбона ја ѿонесем... осѿави се на ѓробу, ко је шѿиа волео*; паскурице младим брачним паровима (Е) ► *зайо шѿио брачни ѿарови нису ѿравили (...) ѿаскурице, зайо се ѿе, ѿрве ѓодине се носи брачним ѿаровима (...) ѿо није добро зайо шѿио је ѿо намењено све за мрѿве*; паприкаш комшијама и рођацима на забијачке, тј. на дан свињокоља (Е, П) ► *ѿаѿрикаш се куво... онда се носи комшѿијама и рођацима* (Е); *код нас је био обичај да носимо ѿаѿрикаш у комшѿилук* (нап. аутора: може се носити на више места)... *још морамо да журимо да сѿишгне до ѿодне, да сѿишгне до ѿодне, да носимо комшѿијама* (П)

О

однеѿи – ускршња јаја и вино црквењаку на други дан Ускрса, тј. на ружичало (Е)

окиѿиѿи – кућу пешкирима и пићем на дан када се диже кров (Е) ► *окиѿи се кућа ѿеѿкирима и ѿићем кад се кров диже... одсече се ѓрана једна велика и ѿако да се она, веже се за роѓове оне (...) онда на њу се закачи... ѿо с као дарови*

осѿавиѿи / осѿаљаѿи – од варице да се баци живини на Мали Божић (Е); жито на Св. Варвару, тј. засејати га у тањир, да порасте до Божића ► *жѿио се осѿави да се сеје жѿио... за кандило, за Божић, да се ѿали кандило* (Е); *узмеш жѿиѿа, осѿавиѿи за кандило, и онда куваѿ ѿе варице* (П); прву воду за чесницу (на Бадњин дан) (Е) ► *иде домаћин, ѿа донесе воде и ѿа се вода осѿави за чесницу, ѿрва вода се осѿави за чесницу*; остатке јела на столу након бадњеданске вечере (Е, П) ► *оно шѿио је било од јела, осѿавиѿи на сѿолу... ѿо сѿиоји до ујуѿру (...) да целе ѓодине буде ѿун сѿио* (Е); *осѿавља се ѿреко ноћи на сѿолу... на слами... знам и на дан Божића да не буде сѿио ѿразан* (П);

„ружу“ од божићног колача за јесењу сетву (Е); од куваног бадњеданског *џрибранца* за Крстовдан (П) (нап. аутора: деца су пребранац кришом преливала машћу од кобасица); прво офарбано јаје за Ускрс (*чуваркућа*), које ваља да буде црвено (Е, П); једну погачу од *даће* да би се изнела на *џоџреб* (Е); остатке хране након изласка на гроб првог јутра по сахрани и након парастоса (Е, П) ► *џа се џама осџави и Циџанима да се да... џиџа ко донесе, од свакоџ џомало* (П); нешто од хране на покојниковом гробу, на дан значајнијег верског празника (Е) ► *осџави се на џробу, ко је џиџа волео*

П

џалиџи – сламу у воћњаку на трећи дан Божића (Е) ► *Онда се уџуџру рано усџави и чисти се слама, и домаџин носи сламу, меће на воћке (...) оно се џали, Божић се џали, да, у џљивик се џако однесе и џали се*

џеџи – печеницу (прасе, на пример) / месо (свињски врат, живинско месо, тј. *џечење*) за Божић (Е, П) ► *ми смо барили враџи свински обавезно, из саламуре, неко џроџече, а ми не џроџечемо (...) враџи смо барили на Бадњи дан, је л џако, а месо смо џекли кад дођемо с јуџрења* (П); упеканце за Божић (П) ► *уџеканци (...) џако као ораси... џако мало, мали (...) исџеку се, и онда и(х) џрелијемо врелом водом кад су џоџови, и онда сџавимо џеџера и мака; кобасице, цигерице и месо, обично крменадле, на дан свињокоља* (Е, П)

џиџи / џоџиџи – ракију са медом на Бадњи дан (П) ► *даџиџа неџо, јоџ на Бадњи дан меда сџамо у ракију, џа ми били деца, јоџ како смо волели кад је слаџка ракија (...) на Бадње јуџро обично, обично џако је било; вино док гори бадњак* (П) ► *џрид џрозор и баба је џалио бадњак, џео дан су џеџанице џореле, и џу се џило вино, и џако еџо; вино уз сечење божићног колача (при чему се говори: *Христиџос се роди – Ваисџину се роди*) и уз печење за божићним ручком или након ручка* (Е, П) ► *вареник* (кувано вино)... *вари вино* (...) *меџе џеџера, валда, и да џроври (...) ми џо џосле ручка џиџемо* (П); вино на Мали Божић (домаћица, кад однесе живини од варице) (Е); ракију за ручком након сахране (Е, П) ► *и нису се сџављале чаџице, неџо се из фраклиџа џило* (Е); *онда ракију исџо... у флаџице, џа бесџара* (непаран број)... *у мале фраклиџе* (П)

џлесџи – венчић од теста за уоквиравање, украшавање божићног колача (П) ► *џо онда колач, ондак најравимо крсџи (...) онда се џлеџе оде као около, џако око џерџе (...) ел џо смо џравили џе курџуке, џо џравим и сад, без квасца џесџо да се џлеџе, онда џо буде џврдо и џа ружа буде џврда*

џозиваџи – у сватове са чутуром вина (млађи мушкарци, обично девери или неко други од блиске родбине) (нап. аутора: обично су богатије фамилије позивале у сватове уз музику) (Е, П) ► *код нас се фиџери звали... они иду са, овом, чуџуром, са чуџуром они иду и са свирџима, иду, џозивају у свашове... вино је у чуџури* (Е); народ који је присуствовао сахрани на *даћу* (Е, П)

џоливаџи – чесницу медом након печења (П) ► *медом смо обавезно чесницу џоливали, и дан-данас чесницу, кад се извади, исџече, извади се из џџореша, онда се џолива*

џокидаџи – погачу ради послуживања људи који су присуствовали сахрани (код гробљанске капије) (Е) ► *џа џоџача се џокида, џа се мало узме, и ракије се узме, свако узме џомало ракије*

йосејајџи – жито у тањир на Св. Варвару (П) ► *жиџо се осџави да се сеје жиџо... за кандило, за Божић, да се џали кандило (Е); на Варице се йосије џрво жиџо и онда се кува... џако да сџиџне на Бадњи дан да већ... можемо да кандило уџалимо у џо сџиџо је йосејано (П)*

йосијџи – собу житом, кукурузом и другим садржајем мерице / чиније на Бадње вече (Е, П) ► *суве сџливе, ораси се сџаве, жиџа се сџави, кукуруза мајка је сџављала (Е); домаћица йосија собу жиџом и с оџим, и онда се слама баца (...) кад неко дође и суџрадан (...) кад се с јуџрења долазило (...), онда се с оџим йосијало из џе чиније (П); житом, пиринчем, шећером у коцке, бомбонама из сита младенце (свекрва) (Е, П) ► у сџиџо жиџо, жиџа меџе и џиринча и... и бомбоне, и с оџим, овај, йосија (Е); йосијала је, знам (...) џиринца и шећера (...) у коцкице је било неке (П); садржајем сита присутне сватове (млада) (Е) ► џа онда она йосија и баца џа џоре (на кров куће у коју улази)*

йослужџи / **йослуживџи** – црквени одбор за сеоску / црквену славу (Е) *сремачка суџа, сос, месо – све йо реду (...) колачи се сџремају, умеси се... црквени одбор... да се йослужи (...) џо сџреме све кум и кума; младенце медом и шећером (свекрва) (Е) ► даје им сладак живоџи; сватове куваном ракијом (млада и младожења) (Е) ► џо млада носи кувану ракију, је л... а џо да, ују-џру, ујуџру кад се скине, кад скине венчаницу (...) йосле йоноћи, овај, млада иде да се пресвуче (...) И млада и џувеџија заједно иду, да, и носе на џацни... наздраљају, да, и џу се онда на џацну меће... џаре; комшије-честитаре кафом, сутрадан по свадби (млада) (Е) ► и суџрадан када усџане, онда дођу комџије да чесџиџају, и она кува кафу, и онда они џлаћају; џуде који су присуствовали сахрани погачама и пићем (Е) ► кад се сахрани, овај, онда се носе йоџаче и ракија, и сок, и вино... џа се сџоји на каџији од џробља, и онда ми кад излазимо... да се йослуже*

йосџиџи / **држџи йосџ** – Божићни и Ускршњи пост (Е, П) ► *неко није ни о Божићу мрсио (тек другог дана Божића, нап. аутора) (П); џа ко йосџи, није се јело ни месо, ни сир, ни јаја... риба се јела за Божићни йосџ... о Ускрсу се не једе ни риба, ни ниџџа, уоџџе, сам до Блаџовесџи, Ускршњи йосџ кад се йосџи, џрави йосџ кад се йосџи... а само на Блаџовесџи се јела риба (П); на води за Ускршњи пост (П) ► сџарији свеџ је на води йосџио, и сам йасуља – и бела и жуџа... џе бела џе жуџа, џрибранца, онда џајуле... да, кисела кромџира; на води за Велики петак (П) ► и йасуљ, и џај кисели кромџир (...) чисџо йосно... на води... а сад неко једе и рибу; средом и петком (Е, П) ► џо се, џако реџи, завеџује... неки разлоџ је имо мал веџи (Е); на Св. Иџњатија, који пада у Божићни пост (П) ► и йосџили су о Иџњатији навек; на Крстовдан (зимски и јесењи) (Е, П) ► Крсџовдан се йосџио, да... да се завеџује да не једе, једноуђење... џо су йојединачни, особе, ко хоће (Е); исџо, йоџаче се месиле, је л, йосно... йосџило се на Крсџовдан (Е)*

йравиџи / **наџравиџи** – три јела на Бадњи дан, за вечеру (Е) ► *џри јела се џраве – резанци с маком, риба и рибја чорба обично, џарадаџ чорба, и салаџа од кромџира; посне уџеканце на Бадњи дан (П) ► џако као ораси... џако мало, мали... џа онда мака се самеле и шећера, и они се... исџеку се, и онда и(х) џрелијемо врелом водом кад су џоџови, и онда сџавимо шећера и мака; квасац за хлеб (Е) ► кадџод је био од мекиња, квасац се џравио за хлеб;*

ружу од теста као украс на средини божићног колача (Е, П) ► *на божићни колач ружа иде, и босиљак у њу* (Е); *колач љавимо са ружама (...)* да, вако, и на среди *исџо љаво, ља се босиљак задене* (П); доручак по доласку с јутрења на Божић (Е, П) ► *код нас је био доручак од овога... желуца, џигерице, срцади (...)* и *суве љечене кобасице* (П); *василице* за Мали Божић (Е, П) ► *василице... ља исџо се љо, овај, од расџезаноџ љравило (од љри лисџа, у љейсију)... да, расџеже се љесџо* (Е); *василица се љравила... љо се исџо љрави љоџача (...)* *исџо џроџћа се меће... да, слаџко... расџеже се, као чесница... слаџко љесџо*; славски колач и жито / жито за крсну славу (Е, П); свечани ручак за крсну славу (Е, П) ► *свећа се обавезно љали (...)* код нас је ручак свечани – *суџе, сос и месо, и онда љечење, сарма, и љо љаво све* (П); храну за посну славу (Е) ► *ако је љосна, исџо се, овај, риба љрави и чорба, овај, рибиџа, и кромџир-салаџе*; чорбу и паприкаш за вечеру на дан свадбе у младожењиној кући (П) ► *је л кад љоџачари дођу, онда буде чорба (...)* *ђурџа је била код нас чорба (...)* онда љосле *љаљрикаш (...)* љослеодне док се једе, док се иџра, док ово-оно, и онда буде већ и вече, и онда се, *еџо, и љечење изнесе; дађу*, тј. ручак, у покојниковој кући на дан сахране (Е, П); белу чорбу, печење и гужваре за *дађу* (Е); само једно јело за *дађу*, обично паприкаш (П); ручак за парастос (Е, П) ► *е ља буде сад, може и суџа, и колачи се љраве, и све... и онда увек неко ко дође, неко донесе љањир колача* (Е); кољиво за парастосе, задушнице (Е, П) ► *за сваке задушнице донесе кољива... ља љре је љо љуџиорова жена љравила... а сад љољадиџа љрави... у цркви се освеџи... али она на љрави више, ља донесе наџој деџи... онда свако ко је у цркви, знаџ (...)* сваком да се љодели љо, и свако носи кући (П); солиднији ручак на први дан жетве (П) ► *суџа нам је била џлавна и љечење (...)* код нас је љави био обичај... и љаво, и кисела џибаница с маком; гушчији паприкаш и гужваре радницима на дан вршидбе (Е); погачу за постављање и освећење кућног темеља (П) ► *ђравили смо љосле љоџачу, овако, са квасџом, обичну; ручак, уз освећење, када се диже кров на новосазиданој кући* (Е, П); чорбу, крофне, салчиће увече на *забиџачке*, тј. на дан свињокоља (Е, П) ► *крофне и са салом се љравило... кифлице са салом* (Е); обавезно *крофне љравила* за вечеру (...) *ђрави се љараџџ-чорба са месом (...)* и онда *љечене кобасице, љечено месо и крофне* (П)

ђравџи ракију изр. – звати госте на ракију (и вечеру) ако девојка пре свадбе дође у младожењину кућу (свекар) (П)

ђраџи – посуђе на Чисти понедељак, да не остане масно (П), в. *искуваваџи* ► *ђрали се, судови се љеру, све љо мора биџ оџрано, да буде чисџо, кад се љре љосџило*

ђреврнуџи – тањире младенцима за вечером, да не би могли јести супу (Е) ► *а младенцима се љреврну љањири да не једу суџе... да не б деџа им, овај, била мала балава, кад су мала; покојникову чашу и тањир, који током дађе стоје у љрочелу стола* (Е) ► *и љреврне се чаџа и љањир, овај, је л... ми смо биле редуше, увек љреврнемо у љрочеле... да, за љокојника*

ђрелиџи / љреливаџи – бадњак вином (у цркви) (Е, П) ► *иде он кроз село и онда се, у цркви бадњак се заџали, он се љрелива вином и онда се носи бадњак кући* (Е); божићни колач црвеним / црним вином (Е, П) ► *колач се реже унакрџи, ља се, љрекрџи се (...)* *колач се реже и љрелива се црним вином* (Е); онда се *ђресече колач, и онда се сиџа црвено вино у колач* (П); славски

колач и кољиво вином (у цркви) (Е) ► и *ѿрелије се и вино и кољиво, овај, да, свецѿиѿеник ѿресече колач... секо се, да, исѿио укрсѿи се ѿресече... ѿрво се врѿии, онда се исече*; покојников гроб вином (унакрст) на сваку суботу до четрдесет дана, на парастосе, задушнице, значајније верске празнике (Е, П) ► *ѿонесе се, да, неѿиѿио да се ѿрелије и уѿали се свећа* (Е); чокоте у винограду вином на Св. Трифуна (Е) ► *ѿио се режу виноѿради и заливају... ѿрви се, овај, чокоѿии режу, два-ѿири чокоѿиа, и онда се ѿрелију*

ѿремрсѿиѿи – на Божић, по доласку са јутрења из цркве (Е) ► *ѿремрси... кобасице и месо... ѿио кад се дође из цркве, са јуѿирења* (Е); за Божић, кад се враѿиѿе из цркве, домаѿица ѿрва ѿремрси, овај, да би били женски, женски јаѿанци (Е); онда кад се дође с јуѿирења, онда се доручак ѿрави (...) код нас је био доручак од овоѿа... желуца, миѿерице, срцади (...) и суве ѿечене кобасице (П)

ѿресећи – славски колач (у цркви или код куће) (Е) ► *свецѿиѿеник ѿресече колач... секо се, да, исѿио укрсѿи се ѿресече... ѿрво се врѿии, онда се исече... ко није носио, код куће ѿа сече*

ѿриказиваѿи крваљ / крвај изр. – приказивати тарту (и поклон) коју гост донесе на свадбени обед у младожењину кућу (Е, П) ► и ондак ѿечење буде, а ѿечење буде онда (...) у ѿоноћ; ѿио кад буде ѿоноћ, ѿосле ѿоноћи, онда се ѿриказује крвај: ѿио је ѿорѿиа, овај и овај, куѿио је ѿио и ѿио, и ѿио ѿако се ѿриказује (П)

Р

расѿезаѿиѿи – слатко тесто за чесницу (Е) ► *само ѿѿиѿо ово је кисело ѿеѿиѿо* (нап. аутора: колач здравље), *а ово је слаѿико ѿшеѿиѿо, расѿеже се... ѿа чесница се без квасца меси, а ово се меси са квасцем*; тесто за василице (Е, П) ► *ѿа исѿио се ѿио, овај, од расѿезаноѿ ѿравило* (Е); *василица се ѿравила... ѿио се исѿио ѿрави ѿѿѿача (...) да, мислим, расѿеже се ѿшеѿиѿо, исѿио ѿроѿжђа се меће... да, слаѿико... расѿеже се, као чесница... слаѿико ѿшеѿиѿо* (П)

резаѿиѿи – божићни колач (Е) ► *колач се реже унакрсѿи, ѿа се, ѿрекрсѿиѿи се и... а чесница се ломѿи, да, да, а колач се реже и ѿрелива се црним вином*

С

свеѿиѿиѿи – гроѿђе у цркви на Преображење (Е, П) ► *да се свеѿиѿи ѿроѿжђе, у цркви се носи, и онда се дели народу ѿио освећено ѿроѿжђе* (Е); и онда ѿодели у цркви, и онда можеѿи да једеѿи и код куће (П)

сећи / ѿресећи – колач звани здравље на Бадње вече (Е) ► *а и здравље, здравље се сече увече да се једе*; божићни колач у време ручка (домаћин) (Е, П) ► *ѿре суѿе се чесница, а ѿре ѿечења се колач сече (...) свећа сѿиѿи уз колач, јел... чим ручак, свећа се уѿали, божићна свећа* (Е); *а колач је био који се сече на дан Божића (...) мора да се ѿресече на крс и онда се вако разлومي... ко и ѿѿиа у цркви* (П); *кад ѿрође суѿа, месо и сос, онда за ѿечење се сече колач... и онда се ѿресече колач, и онда се сѿиѿа црвено вино у колач* (П); печеницу за Божић (Е) ► *уѿлавном буде ѿеченица за Божић, а сад кака је, да... обично се она исече, ѿа се сѿаѿи на сѿиѿо, не сѿаѿи се цела*; ускршњи колач са домаћином (укућани) (Е) ► *кад ѿи неко дође, ѿонудиѿи ѿа и са колачем*; славски колач (у цркви или код куће) (Е) ► *свецѿиѿеник ѿресече колач... секо се, да, исѿио укрсѿи се ѿресече... ѿрво се врѿии, онда се исече... ко није носио, код куће ѿа сече*

сиџаџи – мед у ракију која се пије на Бадњи дан / након јутрења на Божић (П) ► *даџиџа неџо, јоџ на Бадњи дан меда сиџамо у ракију, џа ми били деџа, јоџ како смо волели кад је слаџка ракија... не мора да се кува, само да се измуџка ракија и она буде фина, слаџка од меда* (П); *да, џо се кувала ракија са медом* (на Божић, по повратку са јутрења); вино да се почасте млади људи (момци и нови зџџови) који јашу коње и улазе у поједина дворишта да честитају Божић (о Божићу, првог дана поподне и другог дана) (П) ► *и онда се сиџа вино у чаџу или из флаџе, и онда честџиџају Божић: Хрисџос се роди, и џојемо исџо Роџдесџиво*; прошлогодишњу богојављењску водицу у бунар (Е) ► *да се сџоки, сџоки се баџи, овај, да се сџоки или живини (...) или се сџоки или се сиџа у бунар*; јело први (онај који је најстарији, домаћин, онај који седи у џрочељу) (Е)

сладиџи – кољиво које се спрема за крсну славу, парастосе (Е, П) ► *џроџџиџе се меџе унуџра* (Е); *кољиво... да, самџе се... сиџаве се ораси, ако имаџ, ако немаџ, може и без... ослади се* (П)

Т

џоџиџи – чварке на заџиџачке, тј. на дан свињокоља (Е)

У

узџџи / узимаџи – новац из чеснице (Е, П) ► *овако се џо џледало џо да буду деџа* (П); богојављењску водицу у цркви (Е, П) ► *она се узимала... да, иде се у цркву... за здравље се уџоџребљавала и она сџоџи џодин дана, она се уџџиџе не, не џоквари... може и ако је човек здрав* (Е); мало ракије, вина и комадић погаче за душу покојника, тј. послужити се након сахране (код гробљанске капије) (Е) ► *онда свако узме мало, џа као за дуџу... џоџача, и ракија, и вино... и џо онда ко излази из џробља, узме за дуџу... мало оџкине и баџи... и онда, овај, џоједе*; мало хране на парастосу, послужити се на гробљу (П) ► *да носи се и на џробље кољива, и џоџача, и свеџа (...) свако узме од кољива, свако узме од колача*

украсџи – славски колач (Е) ► *џа мало се украси, ал нема... џако око-ло се сџави као украси неки (...) обично венчић, је ли, и наџрави се крсџ око-ло*

умиваџи се – црвеном јабуком на Божић (Е, П) ► *црвена јабука се ме... сџавља, џа се уџџиру умива, умива са џом јабуком, да будеџ румен целе џо-дине* (Е); *а маџка, она урани (...), оде на бунар, узме у кабо воде и црвену јабуку, и аџд сад... умиваџи се* (П)

уносиџи – сламу на Бадњи дан увече у кућу (домаћин) (Е, П) ► *вечера џре мрака... и кад се џосџави, кад се слама унесе* (Е); *слама се уносила на Бадњи дан увече... носи сламе, и онда се, џосџа се жиџо и кукуруз* (П); хлеб и вино у кућу (млада) (Е) ► *џа да се види да ће биџ вредна*

Ф

фарбаџи – јаја за Ускрс (варзилом, бојом нов.) (Е, П), в. боџиџи ► *џо се џре, овај, фарбало... и воском* (Е); *у варзилу, знам да је џако било... и онда се вако од џраве, којекако, од луковине, и не знам џи (...) деџелине, лисџ се мећало, џа се замоџавало... ја сам џо, ево, офарбај, слике залеџи и еџо... ми смо казали: фарбала јаја* (П)

не клайџи – кокошку за Св. Илију (Е, П) ► за *Свейоџ Илију се коље њейџо*, да живи домаћин (...) не коље се кокошка неџо њейџо (Е); *наша мајка је клала њейџла* (...) валда, да *џазда не умре... а за, кад смо оно клали кокошку...* за *Покладе, за џаздарицу* (П)

не кувайџи – кокошке ноге на Св. Илију (П) ► *ноџе не кува* (мајка) *неџо баци, ејџо, веже, веже ноџе и обеси, окачи о џарабу* (...) каже: да не иду у *комџилук кокоџке*

не ломийџи – погачу коју на свадбени обед код младожење донесу гости (младенци) (П) (нап. аутора: није обичај, јер младенци ломе само погачу коју донесу *џоџачари*) ► *било је и ко оће, може још неко да меси џоџачу, али џо младенци не ломе... неџо се исече, џа се џонуде џамо*

не мрсийџи – о Божићу, тј. омрсити се тек другог дана Божића (понеко у селу) (П)

не џравийџи – паскурице за задушнице (млади брачни парови) (Е) ► *зайџо џиџо брачни џарови нису џравили за, за...овај, џаскурице, зайџо се џе, џрве џодине се носи брачним џаровима, овај... џиџо није добро зайџо џиџо је џо намењено све за мрџве*

не џрајџи – тањир од паприкаша на *забиџачке*, тј. на дан свињокоља (Е) ► да буду и доџодине *добри бравци*

не сеџи – ни нокте ни кљун пилету које се пече за Божић (Е); јабуке ножем до Петровдана ради заштите усева од леда (Е, П) ► *не ваља сеџи, џо не ваља збоџ леда... џлод јабуке до Пејџрова се не сече* (Е); *да се не секу јабуке ножом џре Пејџровдана* (...) да, *биће леда* (П)

не склањайџи – са стола јело преостало од бадњеданске вечере (Е, П) ► *не склања се јело, овај, са сџола... осџавиџи, и оно џиџо је било од јела, осџавиџи на сџолу... џо сџоји до ујуџру* (...) да *целе џодине буде џун сџо* (Е); *осџавља се џреко ноћи на сџолу... на слами... знам и на дан Божића да не буде сџо џразан* (П)

не солиџи – јела за даћу (Е) ► *и не сме се солиџи, је л ко, овај, каже, џосоли, џај је веџџаџа... со се не изнаџа на сџо*

не сџављайџи – ножеве и ракијске чашице на сто за даћу (Е) ► *џре се нису сџављали ножеви... и нису се сџављале чаџице, неџо се из фраклића џило*

не чистийџи – сламу из куће до трећег дана Божића (Е, П) ► *слама осџаје до џрећеџ дана Божића... онда се ујуџру рано усџави и чистџи се слама* (...) два дана се не чистџи (...) не чистџи се да се не очистџи Божић (Е); онда се *џрећи дан... онда се носи, и слама се чистџи, и све се џресе* (П)

*

морайџи – примити положајника у кућу (Е, П) ► *ако не џримиџи џоложеника, неће да леже квочке* (П); (о)рибати посуђе пред почетак Ускршњег поста (Е, П) ► *џако је џре било да су се рибали суди... да буде све чистџо, у џонеделџак, да не буде масно* (П); трипут јести у младожењиној кући (*џовођани*) (Е) ► *они увече долазе... код младожење, да... и морају џриџуџи да једу код младожење, и онда иду кући; ићи са свекром и свекром, недељу дана по свадби, на ручак код родитеља (млада) (Е); направити паран број погача*

за сахрану, посести за сто на *даћу* паран број људи и др. (Е) ► *све щиио буде, мора биий ѿарно*; трипут постављати сто за *даћу* (нап. аутора: ако је присутан већи број људи, па не могу сести сви одједном) (Е); припремити посно ако четрдесет дана падне у пост (П); барем један постан парастос до године дана (П) ► *једно ѿосно јело мора биийи у зодин дана*

Славска икона Св. Николе са новчићима извученим из чесница.
Параге, 2011. Снимак Софија Милорадовић

Недељни сремски ручак. Ердевик, 2011.
Снимак Тијана Шторк

Чесница. Ердевик, 2011.
Снимак Тијана Шторк

На крају, овом ће приликом бити дате само најопштије закључне напомене, јер представљени мини лексикон глаголских етнодијалектизама из области културе обредне исхране, свакако подразумевајући и његово употрепуњавање грађом из других истражених пунктова на војвођанском терену,

заслужује темељиту етнолингвистичку анализу „избора“ глаголских лексема,⁵ а посебно типова и структура допуна уз сваки од глагола-термина, узимајући у обзир и утврђене начине на које значење одређеног глагола у стандардном језику условљава остваривање различитих својих допуна. Илустрације ради, издвојићу овде само један пример: уз повратни глагол *умивајџи се* била би у необележеном контексту, када се мисли на радњу која се свакога јутра обавља као саставни део личне хигијене, посве редундантна допуна *водом* (Чиме), док у обележеном контексту, одн. као глагол-термин из једног дефинисаног лексикона, *умивајџи се* неизоставно изискује допуну, јер се без ње не може успоставити његово потпуно значење – у једном случају, то „допунско средство“ бива *црвена јабука*, време је Божић, а умивање се обавља с циљем *да будеш румен целе године*.

Глаголске лексеме које се овде јављају у виду одредница од сасвим су различите врсте: најшире узев, њима се именују све радње које се у обредној пракси обављају у вези са храном и пићем, при чему је најмање оних чије име већ само по себи подразумева неку врсту хране као објекат, нпр. *барииџи*, *намазајџи*, *сладијџи*, док је пак знатан број оних којима се именује одређени тип покрета изведеног руком / рукама, попут *бацајџи*, *вајајџи*, *везајџи*, *вртијџи*.

Када је о типу глагола сходно глаголском роду реч, изразиту већину чине прелазни глаголи (представљени, ако су тако забележени, и у имперфективној и у перфективној форми), док су у малом броју заступљени непрелазни (*доћи*, *ићи*, *наздрављајџи*, *наменијџи*, *јосијџи*, у алтернацији са *држајџи* *јосиј*) и повратни глаголи (*завейовајџи се*, *куцајџи се*, *умивајџи се*). У вези са претходним може се додатно напоменути да је обавезни елемент модела допуне уз глагол *јосијџи* – Који пост или На који дан (СВЕТАК) (уз глагол *једноудијџи* долази такође само друга наведена допуна), као и да уз глагол *завейовајџи се* допуну представља изрична реченица.

Највећи број примера из сачињеног етнодијалекатског лексикона може се представити помоћу основног трочланог модела, па претпостављам да би се такав модел показао као најфреквентнији и у теренском материјалу из других пунктова са терена Војводине: ШТА + КАДА + ГДЕ (+ КО); нпр. *уносијџи* – сламу + на Бадњи дан увече + у кућу (+ домаћин), при чему треба напоменути да је први елемент везан искључиво за прелазне глаголе, као и да су други и трећи елемент испустиви уколико су имплицитно присутни, тј. уколико радња подразумева (при чему постаје упитно за кога се она све данас може подразумевати) време у које се обавља или место на коме се обавља. Елемент КО назначавача се само када је реч о конкретном и непроменљивом извођачу дате радње (нпр. *домаћин*, *млада*, *кум*).⁶ Надаље, у представљеној етнодијалекатској грађи постоји и велики број примера за које се, по већ утврђеном принципу, могу установити и бројни други елементи, који се комбинују по

⁵ Свакако, незаобилазну литературу при том послу представљаће РСГВ, у свих десет свезака, и Босић 1996, као и, само донекле, Мирилов 2010.

⁶ Уп. и следећи навод: „Речник смо замислили у првом реду као речник граматичких допуна прелазних глагола, што значи да је могао бити занемарен вршилац радње будући да је то по правилу човек (или животиња), али се обично назначује у загради када се у улози проузроковача радње јавља нека природна сила или какав апстрактни појам“ (Петровић – Дудић 1989: 8).

различитом редоследу оформљујући разноврсне (тентативне, дакле) моделе: Кога (позивати, на пример), За кога (алтернативно са За шта), Од чега (од варице остављати, на пример), Куда (алтернативно са Где), Коме, (са) Чиме (нпр. када је у питању преливање вином), Са киме (нпр. када је у питању ломљење обредног хлеба), Око чега (везати нешто, на пример).

Уочава се, такође, да се у одређеним примерима додаје још један елемент у основни модел – Ради (чега), чија се реализација, најшире узев, може разложити на (а) радњу која се врши са циљем остваривања неког бољитка (нпр. *мејџуџи* / *сџавиџи* – почишћену сламу у кокошја *џњизда* трећег дана Божића → да би кућа имала добре носиле), и на (б) радњу која се врши са циљем забране, онемогућавања неке активности (нпр. *џреврнуџи* – тањире младенцима за вечером → да не би могли јести супу).

Уза све претходно, у неким су одредничким чланцима наведене и пропратне околности, начин на који се нека радња обавља (нпр. *крсџиџи* *собу орасима на Бадње вече*, *бацајџи их у сва чејџири ђошка*) и сл.

Из представљеног мини лексикона глаголских етнодијалектизама издвајају се глаголи који „привлаче“ уз себе највећи број допуна, високовалентни глаголи из поља културе обредне исхране, какви су следећи: *даџи* / *даваџи*, *делиџи* / *џоделиџи*, *донеџи* / *донацаџи*, *јесџи*, *куваџи* / *скуваџи*, *месџи* / *умесџи*, *мејџуџи* / *сџавиџи*, *носиџи*, *осџавиџи* / *осџаљаџи*, *џравиџи* / *наџравиџи*. Ово су управо и глаголи који су високофреквентни у терминолошком лексикону културе обредне исхране.

У представљеној грађи нашле су се и три синтагме: *држаџи здравицу* (уз чашу вина), *кокаџи кокице*, *џриказиваџи кравај*.

У општим цртама дађу овде и неколике закључне напомене које се тичу представљеног списка одричних глагола, оних којима се лексикализују забране, односно непожељне радње, у оквирима обредне исхране. Уз именовање неких од радњи које није пожељно чинити (*не ваља* се) није навођен разлог, а оне се углавном везују за религијски круг појмова и активности – богојављенска водица, држање поста и сл. У свим осталим случајевима експлицитно се наводи шта проиходи уколико се забрана прекрши, а исход може бити мање или више драматичан – штета која ће, с једне стране, задесити домаћинство услед временских непогода уколико се, на пример, једу јабуке пре Петровдана, док, с друге стране, „улог“ бива чак и домаћинов живот уколико се, рецимо, не закоље петао на Св. Илију. Из свих наведених примера се уочава да је сврха постављања забране тројна: заштита укућана, потом живине и стоке која чини саставни део домаћинства, те усева који се обрађују.

И ова ограничена грађа, иако притом нису у питању именичке лексеме из области кулинарског лексичког фонда, „може послужити за ареално ширу систематизацију лингвогеографским методом у будућим истраживањима српске кулинарске лексике“ (Радовановић 2011: 237), при чему ће бити омогућено сагледавање истоветности или различитости у „понашању“ глаголских терминолошких лексема из традицијског круга обредне исхране у областима Баната, Бачке и Срема. Потом, и на основу овако конципираних резултата истраживања могуће је доношење закључака о одразу међујезичких контаката на простору Војводине, у не тако блиској прошлости већ атрибуираном мултинационалношћу, те мултиконфесионалношћу и мултикултуралношћу,

који нас могу упутити у добром правцу и када је реч о разјашњавању питања различитих, својеврсних конвергентних и дивергентних процеса на овој тлу.

Подробна разрада свих „рекцијских“ могућности глагола-термина у области обредне исхране српског становништва на тлу Војводине биће могућа тек на основу потпунијих увида у стање на терену, када ће количина осмотрене грађе омогућити давање посве утемељених закључака, који ће представљати претпоставке подједнако значајне за решавање чак и понеких теоријских питања у оквирима, најшире узев, обеју „сестринских“ хуманистичких наука – и лингвистике и етнологије, при чему потпору овој својој уверењу налазимо и у следећим речима Т. А. Агапкине: „Пицца припада к числу наиболее универсальных 'языков' культуры, ибо без нее не обходится, наверное, ни один праздник или обряд“ (Агапкина 1997: 54).

ЛИТЕРАТУРА

- АГАПКИНА 1997: Татьяна А. Агапкина, Заметки о кулинарном коде весенних обрядов и праздников. Београд: *Кодови словенских култура*, број 2, 54–67.
- БОСИЋ 1996: Мила Босић, *Годишњи обичаји Срба у Војводини*. Нови Сад: Музеј Војводине · Прометеј.
- МИЛОРАДОВИЋ 2005: Софија Милорадовић, Скица за етнодијалектолошка истраживања подјурских поморавских села, у: *Бањаци на Балкану* (Зборник радова), Посебна издања 88. Београд: Балканолошки институт САНУ, 107–120.
- МИРИЛОВ 2010: Ружица Мирилов, Терминологија кулинарства у Бачком Градишту, у: *Зборник радова Филозофског факултета, Посебно издање поводом 50-годишњице оснивања Филозофског факултета посвећено проф. др Милосаву Вукићевићу*, Косовска Митровица: Универзитет у Приштини, Филозофски факултет, 313–340.
- НЕДЕЛКОВ 2013: Љилана Неделков, Културолошко истраживање лексике Срба у Румунији, у: *Српско језичко наслеђе на мултикултурном простору Баната* (Зборник радова), Научна литература, књига 16, Темишвар: Савез Срба у Румунији, 159–174.
- ПЕТРОВИЋ – ДУДИЋ 1989: Владислава Петровић / Коста Дудић, *Речник глагола са дојунима*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства – Нови Сад: Завод за издавање уџбеника – Сарајево: СОУР „Свјетлост“ – ООУР Завод за уџбенике и наставна средства.
- РАДОВАНОВИЋ 2011: Драгана Радовановић, Из кулинарске лексике Санада и Мокрина, у: *Лексикологија, ономастика, синтакса* (Зборник у част Гордани Вуковић). Нови Сад: Филозофски факултет у Новом Саду, 227–238.
- РСГВ: *Речник српских говора Војводине* (Редактор: Драгољуб Петровић), Свеска 1–10: А–Ш. Нови Сад: Матица српска.
- ТОЛСТОЈ 1995: Н. И. Толстој, *Језик словенске културе*. Ниш: Просвета.

Sofija Miloradović

ETHNODIALECTAL APPROACH TO FOOD CULTURE
IN RITUAL PRACTICE

Based on material collected in Erdevik and Parage

S u m m a r y

The verbal lexemes related to food culture of the native Serbian population were extracted from the material collected in the field research in Erdevik (Srem district) and Parage (Bačka district). The lexemes are analyzed in the context of ritual practice and collected in a mini lexicon of verbal ethno-dialectisms. This paper aims at modeling an ethno-dialectal verb dictionary (eg. share (Serb. *deliti*) 1. ~ Easter eggs in a church, 2. ~ apples in a cemetery on St. Peter's Day, 3. ~ leftover food from wedding rites). A dictionary entry often provides ethno-cultural context within which the verbal lexemes are realized, as well as a sample of ethno-dialectal text. These additions serve as illustrations necessary for complete semantic determination of the lexemes originating in ritual culture.

Key words: Serbs in Vojvodina, food culture, ritual practice, ethno-dialectal aspect, model of verb dictionary.